

NORVEŠKI *BOKMÅL* ILI NORVEŠKI *NYNORSK*?

Cvijeta Štern

Filozofski fakultet, Zagreb

Norveška je jedna od zemalja koje imaju dva službena jezika, no njezina je posebnost da su oba norveška. Bokmål je nastao ponorveživanjem jezika gradskih sredina koji se, kao rezultat danske vladavine od 1397. do 1814. temeljio na danskom pisanom jeziku. Nakon niza reformi pravopisa i gramatike bokmål se od 1907. više ne smatra danskim, nego norveškim pisanim standardom. Nynorsk je pisani jezik utemeljen na elementima dijalekata bez danskog utjecaja. On je rezultat nacionalnog preporoda u 19. st., kada je jezikoslovac Ivar Aasen na temelju narodnoga govora sastavio gramatiku, rječnik i standard novog norveškog jezika. Godine 1885. Parlament je izjednačio nynorsk s bokmålom i od tada Norveška ima dva službena pisana jezika. Tijekom 20. st. javila se ideja da se dva jezika ujedine u jedan: samnorsk. Zbog mnogo otpora jezici su još uvijek dovoljno različiti da opravdavaju postojanje dvaju standarda. Bokmål je dominantan u školstvu i tisku, dok propisi osiguravaju prisutnost nynorska u medijima, školstvu i javnim službama. Sociolingvist Trudgill za norvešku jezičnu situaciju nalazi mnoge paralele u svijetu (između ostalog na području bivše Jugoslavije), no situacija u Norveškoj nesumnjivo je jedinstvena.

Ključne riječi: norveški standardni jezik, norveški dijalekti.

1. DVA JEZIKA U JEDNOJ ZEMLJI

Norveška je samo jedna od mnogih zemalja koja ima dva službena jezika i po tome se ne izdvaja od drugih. Ono što Norvešku čini zanimljivom jest činjenica da su i jedan i drugi službeni jezik - norveški. Bokmål (ranije nazivan i *riksmål*) varijanta je nastala na temelju jezika koji se govorio u gradskim sredinama i koji je bio pod izravnim utjecajem danskog. *Nynorsk (landsmål)* je standard koji predstavlja 'narodni' jezik, koji se govori u čitavoj zemlji i nastavlja se na staronorveški, bez danskog utjecaja. Uzroci takve situacije sežu više stotina godina u prošlost i splet su specifičnih povijesnih i političkih okolnosti.

2. PRIKAZ JEZIČNE SITUACIJE U NORVEŠKOJ

Danas se skandinavski jezici dijele na otočne (islandski i ferski te djelomično *nynorsk*) i

kontinentalne (švedski, norveški i danski). Svi oni pripadaju sjeverno-germanskoj skupini i imaju ishodište u pranordijskom jeziku poznatom s runskih zapisa iz 6. st. po Kr. Do početka vikinškog razdoblja oko 800. god. došlo je do podjele na zapadni i istočni staronordijski jezik, premda su razlike u to vrijeme još uvijek male. Područje zapadno-nordijskog jezika (norveški i islandski *norrønt*, engleski *Old Norse*) uskoro je, zahvaljujući vikinškim osvajanjima, obuhvaćalo Norvešku, zapadne pokrajine današnje Švedske (Jämtland, Bohuslän i Hjertedalen), Island, Grenland, Ferske otoke i zapadna otočja Shetland, Hebride, Orkney i otok Man. Područje istočno-nordijskog jezika uključivalo je Dansku, Švedsku, dijelove Finske i baltičke obale. Staronorveški pisani jezik počeo se rabiti ranije i šire je korišten jer je odmah prihvaćen kao jezik administracije, dok su Švedska i Danska koristile latinski sve do 13. odnosno 14. st.

Kroz stoljeća nastaju nove podjele i od sredine 12. st. može se govoriti o staronorveškom, staroislandskom, a od sredine 13. st. i o starošvedskom i starodanskom kao zasebnim jezicima. U trenutku kada se danski počeo upotrebljavati kao pisani jezik, već se bio dosta udaljio od zajedničkog prajezika. Većina promjena nastajala je u najjužnijim područjima, a zatim su se širile od Danske prema sjeveru. Norveški je od kontinentalnih skandinavskih jezika najdulje zadržao obilježja zajedničkog prajezika.

Islandski zauzima naročito mjesto jer je, radi izoliranosti, nastavio razvoj bez utjecaja drugih, susjednih jezika. Rana standardizacija islandskog zaslužna je za očuvanje mnogih staronordijskih karakteristika.

Ovaj 'prirodni' razvoj pisanog jezika prekinut je sklapanjem Kalmarske unije 1397. kada su se pod danskom kraljicom Margaretom ujedinile Danska, Norveška i Švedska. Od početka 15. st. danski postaje glavni administrativni jezik cijelog velikog nordijskog carstva. U sljedećim stoljećima i na danski i švedski znatno utječe nisko-njemački – jezik Hanseatske lige. Kada je zbog reformacije 1536. danski zamijenio latinski kao jezik crkve, danski prijevod Biblije bio je uveden i u Norvešku.

Iako je staronorveški prestao postojati kao pisani standardni jezik, narodni govorni jezici, tj. dijalekti, nastavili su se koristiti i razvijati. Danski je tako postao jedini pisani jezik u uporabi u Norveškoj do sredine 19. st. U gradovima se s vremenom razvila varijanta govornog norveškog pod jakim utjecajem danskog pisanog standarda. Taj je dansko-norveški bio bliži danskoj ortografiji nego govorne varijante danskoga.

3. NASTANAK DVAJU JEZIKA

U razvoju suvremenog norveškog, tj. norveških jezika 1814. je ključna godina. Te godine u Norveškoj prestaje danska vladavina koja je trajala punih 400 godina. Danska je zapravo bila prisiljena Norvešku prepustiti Švedskoj uslijed novih podjela koje su nastupile nakon napoleonskih ratova. Tako Norveška ni nakon 1814. nije slobodna, nego je morala stupiti u uniju sa Švedskom, ali se pritom uspjela izboriti za vlastiti ustav i zakonodavnu vlast svoga parlamenta. Te su promjene bile vrlo važne jer je danski prestao biti službeni jezik i napokon je bilo moguće na njegovo mjesto postaviti norveški. To je bilo vrijeme nacionalnog romantizma u Europi. U mnogim je zemljama rasla svijest o vrijednosti vlastitog jezika kao

oružja u borbi za samostalnost. Međutim, stoljeća danske vladavine te sličnost danskog i norveškog učinili su ovu situaciju neočekivano složenom; postalo je teško odrediti gdje prestaje danski, a počinje norveški.

Svi skandinavski jezici vrlo su bliski i komunikacija je na području Švedske, Norveške i Danske moguća i bez učenja ostalih jezika. Jezici se kroz dijalekte postupno pretapaju jedan u drugi i državne granice se često ne poklapaju s jezičnima. Tako ni standardni danski jezik tijekom stoljeća danske vladavine nije Norvežanima bio ni stran niti nerazumljiv. Ovaj je 'nametnuti' jezik zapravo odigrao ulogu književnog ili standardnog jezika u odnosu na narodne dijalekte. Kao takav je bio prihvaćen na svim razinama pismenosti i njime se koristio onaj mali broj ljudi koji su uopće bili pismeni u vrijeme do 1814. To je bio jezik vlasti i školovanih ljudi u gradovima, ali i jezik ljudi koji su vodili borbu za osamostaljenje Norveške i sastavili prvi ustav 1814. Zato je tada postojala jaka struja, predvođena Knudom Knudsenom i Henrikom Wergelandom, koja je smatrala da je *ponorveživanje*, tj. približavanje ovog 'pisanog jezika' (*skriftsprog*) govornim varijantama najbolji način za stvaranje službenog norveškog jezika. Knudsen je želio upotrijebiti jezik društvene klase koja je sudjelovala u politici, vlasti i kulturi, jer je smatrao da bi ona trebala predstavljati 'norveško' i nacionalno u zemlji.

Istodobno je postojala i druga struja, s Ivarom Aasenom na čelu, koja je svoju viziju temeljila na stajalištu da je Norveška vrlo stara zemlja te da mora nastaviti tradiciju iz vremena prije danske vladavine. Njihova je zamisao bila stvoriti jezik koji bi bio bez utjecaja danskog, a temeljio bi se na dijalektima koji su se razvili iz srednjovjekovnog (staro)norveškog. Aasen je smatrao da je pravi temelj za obnavljanje norveške kulture običan čovjek iz naroda i njegov jezik.

Knudsen je 1845. objavio svoje prve radove i prijedloge za 'obnovu' norveškoga, a Aasen tri godine kasnije, 1848. Aasenov je pristup odmah stekao mnogo veću popularnost. Tome su sigurno pridonijele prilike nacionalnog romantizma u kojima je sve staro, narodno i tradicionalno imalo pozitivan prizvuk. S druge strane, Knudsen je nudio reformu pisanog jezika, koji je norveška školovana klasa smatrala svojim. Iako je taj jezik bio identičan službenom danskom, njegovi norveški govornici nisu osjećali veliku potrebu za promjenama. Tek kada se u drugoj polovici stoljeća Aasenova struja povezala s lijevim političkim strankama, Knudsenova struja dobiva pristaše kojima ovo političko povezivanje nije prihvatljivo.

Ivar Aasen je izabrao teži put za stvaranje norme novog norveškog jezika, koji je u ono vrijeme nazivan *landsmaal*. On nije želio kao osnovu uzeti jedan dijalekt, premda bi takav pristup učinio zadatak mnogo jednostavnijim. Želio je da njegova norma bude naddijalektalna te da ju kao standard mogu koristiti govornici svih norveških dijalekata. Aasen je putovao po zemlji i bilježio različite varijante te je, uspoređujući ih, tražio najprihvatljivije oblike. Razlike među dijalektima pružale su katkad 4-5 različitih oblika. Tako je morao birati između 'soli', 'sola' i 'solen' (sunce, jednina, određeni oblik) ili 'steina', 'steinan', 'steinane', 'steinadn' i 'steinarne' (kamen, množina, određeni oblik) - od kojih je morao biti izabran samo jedan. Staronorveški je često bio presudan pri izboru jednog ili drugog oblika, iako je ideja bila stvoriti normu živog jezika, a ne oživljavati stari. Osnovne smjernice kojih se

Aasen pridržavao bile su:

- svaka riječ može imati samo jedan prihvaćeni oblik i može se sklanjati samo na jedan način, bez paralelnih ili alternativnih oblika;
- oblici se moraju temeljiti na primjerima iz živih dijalekata, a ne iz staronorveškog;
- norma mora biti dosljedna i 'znanstvena'; riječi koje po značenju i etimologiji pripadaju zajedno, moraju to odražavati i u načinu pisanja.

Prikupljanje građe započelo je 1842. i trajalo je nekoliko godina. Aasen je putovao južnom, zapadnom i središnjom Norveškom te dijelom prema sjeveru, ali je uvijek zaobilazio gradove. Također nije uključio jugoistočne dijalekte (s područja Østlandet) smatrajući da su previše iskvareni danskim. Godine 1853. izdaje knjigu *Prøver af Landsmaalet i Norge* i prvi put *landsmaal* predstavlja kao naddijalektalni pisani jezik i izraz za različite norveške dijalekte. Tek nakon što je izišla gramatika (1864) i rječnik (1873), može se reći da je ovaj 'narodni jezik' potpuno razvijen. Ovaj 30-godišnji trud je priznao Parlament kada je 1885. *landsmaal* izjednačen s *riksmaalom* kao službeni jezik i jezik koji se koristi u školama. Od tada do danas Norveška ima dva službena norveška jezika.

Aasenova norma uključivala je sljedeće oblike:

Imenice se sklanjaju u muškom, ženskom i srednjem rodu:

Rod	Jednina	Množina
muški	neodređena i određena	neodređena i određena
	ein Gard - Garden	Gardar - Gardarne (imanje)
ženski (takozvani jaki oblik) (takozvani slabi oblik)	ei Bygd - Bygdi	Bygder - Bygderna (selo)
	ei Visa - Visa	Visor - Visorna (pjesma)
srednji (jaki oblik) (slabi oblik)	eit Fjell - Fjellet	Fjell - Fjelli (planina)
	eit Auga - Augat	Augo - Augo (oko)

Glagoli se dijele na jake i slabe:

aa skriva - skriv - skreiv - skrivet (jaki) (pisati)

aa kasta - kastar - kastade - kastat (slabi) (baciti)

Osobne zamjenice :

jednina		mnostina	
subjektni	objektni oblik	subjektni	objektni oblik
1. eg	meg	1. me	oss
2. du	deg	2. de	dykk
3. han	honon	3. dei	deim
3. ho	henne		
3. det	det		

Godine 1929. Parlament mijenja imena *landsmaal* i *riksmaal* u *nynorsk* i *bokmål*. *Nynorsk* je tijekom 20. st. prošao mnoge reforme i neki su oblici kasnije izbačeni ili prihvaćeni, a također postoji niz usporednih oblika (*sideformer*). Usporedni oblici su prihvaćeni i slobodno se upotrebljavaju, ali se ne koriste u udžbenicima. Ove su reforme nastojale približiti dva jezika, ali su često uzrokovale sukobe između pristaša konzervativnijeg *nynorska* i onih koji su bili za približavanje bokmálu.

Istodobno je bilo nastojanja da se *riksmaal*, kao pisani jezik, postupno približi razgovornom jeziku školovanih ljudi. Taj razgovorni jezik je, za razliku od pisanog, uvijek smatran norveškim. Nakon nekoliko pravopisnih, 1907. je provedena mnogo obuhvatnija reforma, koja je uključivala i gramatičke promjene. Promijenjeni su danski nastavci za množinu imenica i preterit slabih glagola. Ti su promijenjeni oblici i danas u uporabi. U tom se razdoblju koristilo mnogo alternativnih oblika i pravopis je često ostavljao slobodan izbor. Nakon reforme 1907. *riksmaal* se više ne može smatrati danskim nego isključivo norveškim jezikom. Paralelno s pravopisom i gramatikom mijenjao se i leksik. U onodobnoj norveškoj književnosti počinju se koristiti riječi iz razgovornog jezika kojih nema u danskom.

Reforma iz 1907. donijela je neke promjene koje i danas predstavljaju osnovne razlike između norveškog i danskog:

- bezvučni suglasnici *p, t, k* zamijenili su *b, d, g* na primjer u: bok umjesto bog (knjiga), eple umjesto aeble (jabuka), sak – sag (stvar, pitanje),
- uvedeni su dvostruki suglasnici nakon kratkih samoglasnika: *takk* (hvala), *hopp* (skok), *hatt* (šešir), u riječima koje imaju svoje parove dugih samoglasnika, a koji su dobili *p, t, k* umjesto *b, d, g* u danskom: *tak* (krov) umjesto danskog *tag*, *hop* (hrpa, gomila) umjesto *hob*, *hat* (mržnja) umjesto *had*,
- slabi glagoli u preteritu dobivaju nastavke *-et, -te* ili *-(d)de* umjesto *-ede*,
- nastavak za neodređenu množinu imenica je *-er*, dok imenice srednjeg roda najčešće nemaju nastavka u ovom obliku.

Godine 1919. u Kopenhagenu je objavljen prvi danski prijevod jednog norveškog

romana. Kriminalistički roman Olafa Bulla ‘*Mitt navn er Knoph*’ napisan je riksmålom, slijedeći novi pravopis iz 1907. Ta su se dva jezika do tada toliko udaljila da je prevođenje postalo potrebno.

Koliko su bokmål i nynorsk različiti i jesu li uistinu ravnopravni?

Još od kraja 19. stoljeća škole mogu slobodno odlučivati koju će varijantu upotrebljavati u nastavi, a u učiteljskim školama *lansmaal* postaje obavezan predmet. U gradovima većina škola izabire *riksmaal/bokmål*, dok je *landsmaal/nynorsk* češći u manjim mjestima. U godinama oko Drugog svjetskog rata broj učenika koji u školi koriste *nynorsk* dostiže jednu trećinu. Postupni rast koji je prethodio ratu, nakon njega se pretvara u postupno smanjivanje. Razlog je možda u tome što nacionalni identitet više nije ugrožen, niti se *bokmål* smatra manje norveškom varijantom norveškoga. Osamdesetih godina 20. st. postotak Norvežana koji se koriste *nynorskim* ustalio se na 17%. Tijekom druge polovice 20. st. pokazalo se da *nynorsk* neće izboriti mjesto jedinog službenog norveškog jezika, ali i da je postao neizostavnim dijelom kulture i života te simbolom norveške samostalnosti.

Počevši od 1900. sve je više pozornosti dobivala ideja spajanja dvaju jezika u jedan – u *samnorsk*, tj. zajednički norveški. Željelo se izbjeći da ta dva jezika postanu uporište za neslaganja između istočnog i zapadnog dijela zemlje i gradskih i seoskih sredina. Uz to, situacija nije ekonomski isplativa jer zahtijeva tiskanje udžbenika i svih službenih formulara u dvije varijante. Zbog ovih i određenih političkih razloga, ‘lijeve’ stranke su podupirale ideju zajedničkog norveškog jezika. Jezična povjerenstva i pravopisne reforme trebale su postupno izbrisati razlike među jezicima, ali neke su od njih naišle na otpor. U *bokmålu* se oblici iz *nynorska* smatraju ‘vulgarnima’, a oblici *bokmåla* u *nynorsku* ‘danskima’. Zato se često pribjegavalo tzv. ravnopravnim oblicima riječi (jamstilte hovedformer) ili usporednim oblicima (sideformer) koji su u svakom od jezika često radikalnije varijante, i dopuštala se sloboda izbora. Pravopisna reforma iz 1938., koju su željeli odlučno provesti nakon Drugog svjetskog rata uvođenjem novog pravopisa i riječi u školske udžbenike, izazvala je u konačnici toliki otpor da su organizirani masovni prosvjedi, peticije i otpor roditelja da svojoj djeci dopuste učiti takav ‘iskvareni’ jezik. Počevši od 1952. nastojanja da se približavanje dvaju jezika ubrza reformama napuštena su. Čak je došlo i do udaljavanja jezika jer su neki ‘prisilno’ uvedeni zajednički oblici izbačeni iz uporabe (npr. broj imenica koje su obvezatno ženskoga roda u *bokmålu* je smanjen).

4. OSNOVNE RAZLIKE BOKMÅLA I NYNORSKA

Neke od osnovnih razlika gramatičkih oblika dvaju jezika jesu sljedeće:

imenice muškog roda

- imaju nastavke *-er*, *-ene* u *bokmålu*
bokmål: en hest, hesten, hestar, hestene (konj)
- nastavke *-ar*, *-ane* u *nynorsku*
nynorsk: ein hest, hesten, hestar, hestane

imenice ženskog roda

- u *bokmålu* mogu pripadati i općem, tj. zajedničkom rodu i koristiti nastavak *-en* u određenom obliku jednine:

- ei/en gate, gaten/gata, gater, gatene (ulica)

- u *nynorsku* uvijek koriste nastavak *-a*:

- ei gate, gata, gater, gatene

imenice srednjeg roda

- u određenom obliku množine u *bokmålu* gotovo uvijek imaju nastavak *-ene*

- et hus, huset, hus, husene (kuća)

- u *nynorsku* imaju nastavak *-a*:

- eit hus, huset, hus, husa.

Nekoliko riječi u *bokmålu* također slijedi ovaj sustav: et barn – barna, et bein – beina
 pridjevi koji u *bokmålu* završavaju na *-lig*, u *nynorsku* većinom imaju nastavak *-leg*:
 vennlig/vennleg (prijateljski)

Komparativ i superlativ se tvore pomoću *-ere*, *-est* u *bokmålu*, i *-are*, *-ast* u *nynorsku*.

Zamjenice: **osobne bokmål**

jednina

1. jeg,
2. du / De,
3. han, hun, det,

množina

1. vi,
2. dere,
3. de

nynorsk

jednina

1. eg,
2. de /De,
3. han, ho, det,

množina

1. vi,
2. de
3. dei

objektne bokmål

jednina

1. meg,
2. deg,
3. ham, henne, det,

množina

1. oss,
2. dere,
3. dem

nynorsk

jednina

1. meg,
2. deg,
3. honom, ho, det

množina

1. oss,
2. dykk,
3. dei

Upitne riječi: *bokmål*

hvem (tko),
 hva (što),
 hvor (gdje),
 hvordan (kako),
 hvorfor (zašto)

nynorsk:

kven,
 kva,
 kor/kvar
 korleis
 kvifor/korfor

Glagoli:

- slabi glagoli u *bokmålu* u prezentu svih lica oba broja imaju nastavak *-r*
 - å kaste - kaster (baciti)
 - u *nynorsku* je nastavak *-ar* ili *-er*
 - å kaste - kastar, å lyse - lyser

- jaki glagoli u *bokmålu* tvore prezent na isti način kao i slabi pomoću nastavka *-r*
 - å skrive (infinitiv), skriver (prezent), skrev (preterit), skrevet (particip prošli).
 - nynorsk* u prezentu jakih glagola ima različite oblike; infinitivnu osnovu bez nastavka *-e/-a*
 - å skrive (infinitiv), skriv (prezent), skreiv (preterit), skrive (particip prošli).

Danas su *bokmål* i *nynorsk* sve bliži, ali još uvijek dovoljno različiti da opravdavaju status dvaju jezika. Bokmål je, bez daljnjeg, dominantan jezik izdavaštva; njemu pripada 85% knjiga, gotovo svi prijevodi na norveški i uvodnici velike većine dnevnih novina (iako prihvataju i objavljuju priloge na *nynorsku*). Samo u četiri zapadne pokrajine (Møre og Romsdal, Sogn og Fjordane, Hordaland i Rogaland) većina djece u osnovnim školama ima nastavu na *nynorsku*, na njemu se tiskaju novine te emitira lokalni televizijski i radijski program.

Kako bi osigurala prisutnost *nynorska* i izvan područja gdje je većinski jezik, vlada je donijela niz propisa:

- sve školske knjige objavljene u zemlji moraju biti tiskane na oba jezika;
- najmanje 25% emisija na nacionalnoj televiziji NRK mora biti na *nynorsku*, što uključuje titlove filmova, pripovjedača, reportera itd;
- najmanje 25% službenih dokumenata mora biti pisano na *nynorsku*;
- svi zaposleni u državnim službama moraju se služiti s oba jezika (svatko tko se obrati nekoj državnoj službi treba dobiti odgovor na jeziku koji je i koristio).

U školama koje kao glavni jezik imaju *bokmål*, *nynorsk* je obavezan predmet. U srednjoj školi učenici se moraju znati izražavati na oba jezika.

U norveškoj javnosti čak postoji mišljenje da ti propisi i obvezatno učenje u školama (kao *sidemåla*, tj. drugog jezika) ne doprinose omiljenosti *nynorska*. Bi li mu status bio viši da ga se ne nameće, i bi li ga više škola i učenika tada izabiralo za glavni jezik nastave, može se samo nagađati.

5. NORVEŠKI DIJALEKTI

Dijalekti su u Norveškoj uvijek bili više cijenjeni nego u većini drugih europskih zemalja. Nastali su zbog prirodne izoliranosti uvjetovane planinama, fjordovima i rijekama, koje su otežavale komunikaciju.

Baš kao i početkom 19. st., i danas većina Norvežana govori dijalektom, a standardni je oblik ograničen na pisanje. Dijalekti se slobodno koriste u školama, a učitelji se moraju prilagoditi dijalektu svojih učenika. Prisutni su također na televiziji, radiju i u javnim službama. Norvežani uglavnom bez problema razumiju većinu dijalekata, a najveću teškoću razumijevanju predstavljaju riječi specifične za pojedine dijalekte. Dijalekti zapadne i središnje Norveške su najtradicionalniji i najbliži standardnom *nynorsku*, dok su oni iz jugoistočnih područja najbliži *bokmålu*, a istodobno i danskome. Različiti oblici osobne zamjenice 'ja': *jeg* (bokmål), *eg* (nynorsk), *je*, *æ*, *e* ili *i*, pokazuju jezičnu raznolikost diljem zemlje. Isto je i s različitim oblicima imenica: *bygda*, *bygde*, *bygdæ*, *bygdo*, *bygdå*, *bygdi* ili *bygdei* varijante su određenog oblika jednine imenice ženskog roda *ei bygd* (selo).

Tijekom 1960-ih i 1970-ih lingvistika je bila pod utjecajem britanskih i američkih sociolingvisti i tako je nastala ideja da će pridavanje veće vrijednosti dijalektima usmjeriti ljude da prihvate *nynorsk* kao pisani oblik - zajednički svim dijalektima. No, neki od dijalekata koriste jezični sustav različit od onoga koji koristi *nynorsk*, i mnogima je često lakše rabiti *bokmål* kao jednostavniji sustav sklanjanja imenica i sprezanja glagola.

6. POGLED SOCIOLINGVISTA PETERA TRUDGILLA NA NORVEŠKU

Iako norveška jezična situacija sigurno nije uobičajena, nije niti tako jedinstvena kao što se može činiti na prvi pogled. Usporedbe su moguće s razvojem jezika u nekoliko zemalja. Sociolingvist Peter Trudgill u tekstu 'Norwegian as a Normal Language' (1997) bavi se dvjema 'neobičnostima' norveške situacije; jedna je artifičijelnost *nynorska*, a druga je postojanje dvaju standardnih norveških jezika.

U pogledu 'umjetnog' stvaranja *nynorska* važan je pojam 'ausbau' i 'abstand' jezika (Kloss 1967, Trudgill 1992). 'Abstand' jezici nemaju lingvistički srodnih jezika, ili ne graniče s njima, i time ne mogu biti smatrani dijalektom nekog drugog jezika (u europskim okvirima baskijski jezik je tipičan primjer). Za razliku od njih, 'ausbau' jezici su se uzdignuli iz dijalekatskoga slijeda i smatraju se jezicima iz razloga koji nisu nužno samo lingvistički, nego i kulturalni, socijalni, politički i povijesni. U tu kategoriju spadaju gotovo svi europski jezici: njemački i nizozemski; poljski, češki i slovački; norveški, švedski i danski; a naravno i hrvatski i srpski. Prema 'ausbau' definiciji jezik je autonomna standardizirana varijanta, zajedno s nestandardiziranim varijantama koje u odnosu na njega pokazuju heteronomiju. Po tome pripadnost nekog dijalekta, tj. nestandardizirane varijante, jednom ili drugom jeziku često ovisi o državnim granicama i administrativnoj usmjerenosti neke regije. U ovom svjetlu jezici mogu nestati - postati dijalekti nekog drugog standarda, kao što se dogodilo provansalskom ili niskonjemačkom, a mogu i nastati - kao što su iz srpskohrvatskog nastali hrvatski i srpski nakon političkog razdvajanja Srbije i Hrvatske (barem iz svjetske perspektive koja je ranije srpskohrvatski smatrala jednim jezikom, što iz naše lokalne perspektive često nije bio slučaj).

Tako je i Ivar Aasen, stvarajući standardiziranu varijantu, nastojao osigurati autonomnost *nynorska* u odnosu na susjedne jezike. Stoga je težište stavio na dijalekte koji su bili najmanje 'iskvareni' i koji su u dijalekatskom slijedu bili najudaljeniji od danskog i švedskog, a to su središnji i zapadni dijalekti. Trudgill smatra da je to bio potpuno logičan i normalan put. Ako se uzme u obzir njegova namjera da novi jezik bude pisani oblik za sve norveške dijalekte, razumljivo je da nije želio izabrati jedan od njih kao osnovu, nego je zadržao njihovu ravnopravnost i pokušao rekonstruirati kakav bi pisani norveški bio da je 1392. nesmetano nastavio razvoj, umjesto da je zamijenjen danskim. Čest i opravdan prigovor *nynorsku* jest da je to jezik kojim zapravo nitko ne govori. Međutim, i u slučajevima kada se standard izgradi na jednom od dijalekata, često ga samo manjina govornika koristi kao materinski jezik, dok ga ostali moraju učiti. To je slučaj i u Hrvatskoj gdje su samo neki dijalekti štokavski i ijekavski.

7. DVA NORVEŠKA STANDARDA

Druga norveška neobičnost jest postojanje dvaju standarda norveškog jezika. Ni ovdje njihova situacija nije jedinstvena, jer nije rijetkost da se dvije varijante natječu za položaj standarda. Takva je situacija bila i u Grčkoj nakon osamostaljenja. Tamo su postojale jedna više narodna i govorna (*demotike*) i jedna više elitistička (*katharevousa*) varijanta jezika, no s vremenom je narodna varijanta nadvladala i istisnula drugu iz uporabe (Jahr i Trudgill, 1993). Diljem svijeta nije rijetkost da jedan jezik, s neznatno različitim normama, postoji kao službeni jezik u različitim zemljama. Primjer je engleski - u Velikoj Britaniji, Irskoj, SAD-u, Australiji, Novom Zelandu - ili njemački u Njemačkoj, Austriji, Švicarskoj. No u Norveškoj se dva norveška jezika koriste u jednoj zemlji. Trudgill kao primjer za usporedbu ovdje opet navodi situaciju s bivšim srpsko-hrvatskim, koji je bio jedan jezik s dvije norme - hrvatskom i srpskom. Danas složena situacija postoji u Bosni, naročito u središnjem dijelu zemlje. Ovdje je etnička pripadnost, više nego lingvistička različitost, ključ po kojem se netko izjašnjava kao govornik srpskog, hrvatskog ili bosanskog, a sva su tri, prema Trudgillu, samo različite norme istog jezika. (Trudgill, 1997)

Od Drugog svjetskog rata u Norveškoj je općeprihvaćeno mišljenje da su oba jezika jednako norveška, pa se zapravo radi o jednom jeziku s dvije norme (*multi-norm language*). *Bokmål* i *nynorsk* su autonomne varijante proizašle iz dijalekatskog slijeda iste zemlje. Iako postoje mnogi slični slučajevi u svijetu, norveška je situacija ipak specifična jer su dva standarda istog jezika u uporabi unutar jedne (relativno male) zemlje, a govornike ne dijeli ni vjera, ni nacionalna pripadnost, a ni pismo koje koriste. Ovdje je odluka slobodna i osobna. Dijalektalno i zemljopisno podrijetlo čini neke ljude sklonijima *nynorsku*, ali ih ne obvezuje na taj izbor.

8. IZGLEDI ZA BUDUĆNOST

U Norveškoj su, vjerojatno zbog visokog standarda demokracije, obje varijante dobile potporu i osiguran im je opstanak. Nakon što je udio škola koje koriste *nynorsk* pao na

manje od četvrtine, država je propisima osigurala njegovu prisutnost u školama, medijima i državnim službama. *Nynorsk* je nesumnjivo simbol norveškog nacionalnog ponosa, ali kako njihova samostalnost već dugo nije upitna, čini se da se mnogi odlučuju za *bokmål* kao lakšu varijantu. *Bokmål*, kao gradski jezik, dobiva izravni poticaj urbanizacijom društva. Prema gruboj procjeni, danas 10 - 12% stanovništva, što je malo manje od pola milijuna ljudi, korisiti *nynorsk*. Taj postotak je manji od postotka škola koje ga upotrebljavaju u nastavi zato što mnogi, u potrazi za poslom, odlaze u gradove. Prema riječima Endrea Brunstada, jednog od vodećih ljudi u Noregs Mållagu, organizaciji koja se brine za opstanak i širenje *nynorska*, ta ga brojka još uvijek svrstava među tristotinjak najvećih od 5 - 6 tisuća jezika u svijetu. Više ljudi govori *nynorsk* nego islandski! (Opedal, 2003)

S druge strane, čuje se dosta prigovora i kritika obvezatnog učenja *nynorska* kao drugog jezika, uz argumente da je škola ionako dovoljno zahtjevna te da učenici često ne vladaju dobro ni svojim prvim jezikom. Sve je češće mišljenje da bi engleski trebao postati drugi jezik u školama. Urbanizacija društva i migracije unutar zemlje, koje su većinom usmjerene prema gradskim sredinama, također potiču sve više ljudi prema *bokmålu*, a tu su i javni mediji i neizbježan Internet.

Iako je *nynorsk* odavno izgubio bitku za položaj glavnog (ili jedinog) jezika u zemlji, njegov opstanak nije ozbiljno ugrožen. To je još uvijek glavni jezik središnjeg i zapadnog dijela zemlje. Ljudima koji tu, nakon školovanja, provedu i radni vijek, zaista i ostaje prvi jezik te je malo vjerojatno da će se situacija na ovim područjima bitno promijeniti. Ravnopravnost dvaju službenih jezika na razini države, iako je samo formalna i svjesno se održava propisima, postala je bitan dio norveškog identiteta.

LITERATURA

- Jahr, Ernst Håkon: *Utsyn over norsk språkhistorie etter 1814*, Novus Forlag, Oslo 1994.
- Jahr, Ernst Håkon & Peter Trudgill: 'Parallels and Differences in the Linguistic Development of Modern Greek and Modern Norwegian', 83-98, in E.H. Jahr (ed) *Language Conflict and Language Planning*, Berlin, 1993.
- Haugen, Einar: *Norwegian English dictionary* (Bokmål and Nynorsk), Universitetsforlaget, Oslo, 1996.
- Maček, Dora: 'Ivar Aasen i *nynorsk*. Uz stotu obljetnicu smrti tvorca norveškog narodnog književnog jezika', *Suvremena lingvistika* 41-42, Zagreb 1996.
- Karlsen, Bjørn & Røstad, Pål Olav: *Nynorsk språknøkkel*, Universitetsforlaget
- Kloss, Heinz: *Abstand-languages and Ausbau-languages*, *Antropological linguistics* 9, 29-41, 1967.

- Vikør, Lars S.: *The Nordic Languages, Their Status and Interrelation*, Oslo, 2001.

Članci s Interneta

- Trudgill, Peter: 'Norwegian as a Normal Language', 1997, Norsk språkråd / The Norwegian Language Council, www.sprakrad.no/trudgill.htm,
- 'Norway, Small Country with Two Written Languages', professor Eyvind Fjeld Halvorsen, 'Nytt fra Norge', Ministerstvo vanjskih poslova Norveške, 1997. www.odin.dep.no
- Opedal, Hallgeir: 'Siste ord er ikkje sagt', Dagbladet Magasinet, 25. oktober 2003, www.dagbladet.no
- 'Hva er dialekt?', www-studnot.hit.no/u971071/dialekter/

NORWEGIAN BOKMÅL OR NORWEGIAN NYNORSK?

Summary

Norway is one of many countries that have two standard languages, but what makes it different is the fact that both languages are Norwegian. *Bokmål* was created through norwegianization of the language spoken in urban areas which was based on the Danish written language, due to the Danish rule from 1397. to 1814. Following a sequence of reforms in spelling and grammar, it has been regarded a Norwegian, not Danish, standard written language since 1907. *Nynorsk* is a written language based on the elements of rural dialects free from the influence of Danish. It is the outcome of the romantic nationalism in 19th c., when linguist Ivar Aasen composed the grammar, the dictionary and eventually the standard for the new Norwegian language. In 1885. Nynorsk was give co-official status with Bokmål by the parliament, and since then Norway has had two official written languages.

During 20th c. the idea emerged that the two languages should merge into one: Samnorsk. Due to significant resistance the languages are still different enough to justify the existence of the two standards. Bokmål clearly dominates in education and publishing, so regulations ensure that Nynorsk remains represented in the media, education and public administration. Sociolinguist Peter Trudgill compares the Norwegian language situation to other countries (to the region of former Yugoslavia among others), but it still is, beyond doubt, unique.

Key words: Norwegian standard language, Norwegian dialects.